

*Milyen messze van Magyarország?**Távoli ország a szomszédban*

Magyarország a csehek számára érthetetlen, kissé komikus, elmaradott és ellenséges ország. A magyarokból hiányzik a mi demokratikus tradíciónk, fejlett iparunk és humorérzékünk. Ez valóban így lenne?

Talán túlértékeljük demokratikus hagyományainkat, ráadásul az 1945 és 1948 közötti években önként lemondunk róluk a vörös önkényuralom javára. Iparunk fejlesztésében a nálunk élt németekkel osztoztunk, 1945-ben részüket elkoboztuk, az azt követő négy évtized során pedig az egészet tökéletesen tönkretettük. Humorérzékünk egyebek mellett abban nyilvánul meg, hogy a szomszédainkat gúnyoljuk. Ha viszont ránkpirítanak, úgy viselkedünk, mintha az egész világ lenézne minket. Érdekes a magunkról alkotott optimista képet összevetni azzal, hogyan látnak minket egykori szomszédaink, a magyarok.

K É T N É Z E T

Bajcsy-Zsilinszky Endre a magyar antifasiszta ellenállás hőse, akit 1944-ben Szálasi uralma idején végeztek ki, megvetéssel ír egy helyen „a cseh nemzetről, melyet évszázadokkal ezelőtt szolgaságra ítélték, és csupán különböző, hihetetlennek tűnő ravaszság és fantasztikus véletlen következtében tört tágabb közép-európai jelentőségre”. Ez nyers és igazságtalan általánosítás. Persze jó néha tükörbe nézni, hogyan látnak minket mások, még ha e tükör görbe is. (A felháborodott cseh olvasó idézze fel azonban Masaryk *Új Európa* (Nová Evropa) című művét, melyben a szerző „mongol magyarokról” beszél, akiknek állama híján van a magasabb kultúrának.)

Ez azonban a magyarok cseh-képének csupán egyik, ma már kevésbé előtérben levő oldala. A magyar értelmiségiek akkor is, amikor a cseh–magyar kapcsolatok a legfeszültebbek voltak, valamiféle csendes irigységgel és bizonyos nagyrabecsléssel tekintettek a cseh „polgárosodásra”, és az akkori fejlettebb társadalomra (a Cseh Köztársaság mégiscsak nyugatra fekszik Magyarországtól...). És voltak közöttük igaz barátaink is. Németh László, a meghatározó magyar író megtanult csehül, és a cseh–magyar kölcsönösség valamiféle mártírjává vált, mivel a cseh kultúra népszerűsítésére törekedve Alois Jirásek néhány munkáját is lefordította. A múlt század nyolcvanas éveiben a budapesti könyvesboltok kirakataiból sosem hiányoztak a cseh írók könyvei, a nálunk engedélyezetté (Bohumil Hrabal, Vladimír Páral) és a betiltottaké sem (Milan Kundera). A moziban Forman filmjeit játszották. Valamikor a nyolcvanas évek közepén (még mielőtt a kommunista ve-

zér, Kádár utolsó erejével „normalizálni” tudta) jelent meg, Kiss Gy. Csaba gondozásában, a *Tiszatáj* folyóirat „cseh” száma, többek között Masaryk műveinek szemelvényeivel. A cseh viszonzás a kultúra területén sajnos kisebb mértékű volt, és jelenleg is az.

František Palacký valaha így írt: „Bizonyára nem lesz abban semmi visszatásító, sem sértő, ha azt mondom, hogy a nemzeti büszkeség és hitványság eredménye ugyanaz lehet, jóllehet kiindulópontjuk különböző volt.” Másként fogalmazva: az egyik tizenkilenc, a másik egy híján húsz (csehül: az egyiket tizennyolcért, a másikat húsból kettőért). A többiek mások, ami azt jelenti, hogy a számunkra világosan látható hibáik mellett erőnyeik is vannak, melyek elkerülhetik figyelmünket. Megkísérlem néhány pontban összefoglalni a magyarok „hasonlóságait és különbözőségeit”.

INTEGRÁLÓDÁS EURÓPÁBA

Azt követően, hogy a magyarok a IX–X. század fordulóján letelepedtek a Kárpát-medencében, néhány évtizedre a földrészt rémeivé váltak. Rablóhadjárataik során eljutottak egészen Dél-Itáliáig és Észak-Spanyolországig. Végül érvényesült Európa túlereje: a 955-ös megsemmisítő augsburgi vereséget követően úgy tűnt, hogy a legyőzöttek úgy végzik, mint számos elődjük, eltűnnek és feloldódnak valahol Európa előterében. Az akkori magyar vezetőrétegnek azonban egy idő után sikerült úrrá lennie a helyzeten. Felvették a nyugati, latin kereszténységet és uralkodójuk, Szent István királyi koronát kapott, a legenda szerint II. Szilveszter pápától. Így az egykori portyázó finnugor törzsek a közös hiten, elveken és értékeken alapuló keresztény közösség tagjaivá váltak, ami a mai, szekularizált európai közösségre is érvényes. A győzelmet könnyű kihasználni. Sokkal nehezebb, de többnyire termékenyebb, mint tanulni a vereségből.

ZORD TEKTONIKUS VISZONYOK

Magyarország, történeti-politikai értelemben zord tektonikus viszonyok között fekszik. A Kárpát-medence nem esik távol a Cseh-medencétől, mégis feltűnő közöttük a különbség. Kelet-Közép-Európa történetének két legnagyobb csapása, a mongol invázió a XIII. század első felében és a török hódítás gyakorlatilag elkerülte a cseh országrészeket. A magyarokat teljes erővel érte. A mongol hadjárat ugyan csupán két évig tartott (1241–1242), de az ország lakosságának felét elvesztette. A török hódítás több mint százötven éven át tartott. Következései hasonlóan pusztítóak volt, mint a múlt századi orosz megszállás. Mindkettő első sorban az ország középső, a magyar etnikum által lakott részét sújtotta.

Az 1867-es osztrák–magyar kiegyezést véres Habsburg-ellenes lázadások és felkelések sora váltotta ki. Az 1848–1849-es magyar forradalmat Bécs rendkívül kegyetlenül fojtotta el. Kormányuk második világháború előtti és alatti kalandor politikájáért a magyarok kegyetlen árat fizettek. Az országot teljesen elpusztította

a háború. Budapestet, melyért másfél hónapon át folyt a harc, annyira lerombolták, hogy nyomai máig láthatók. A magyar sztálinizmus, melyet fojtogató nyomor kísért, egy fokkal még kegyetlenebb volt, mint a cseh. Az 1956 őszi forradalom után Moszkvából vezérelt, nyers és alantas megtorlás következett. A magyarokéval összevetve a mi történelmünk szinte idillinek tűnhet.

FÁZISELTOLÓDÁS

A legújabb kori cseh és magyar történelemben a nyugalom és felemelkedés, illetve a válság és hanyatlás időszakai váltották egymást, bizonyos időbeli eltolódással. Miközben azok a hibák, melyek a felemelkedésből a válsághoz vezetnek, mindkét oldalon igen hasonlóak, a múltban egyik oldal sem volt képes tanulni a másik tévedéseiből. Kétségtelen, hogy az osztrák–magyar kiegyezést egy kissé a csehek kárára kötötték. Olyan furcsa állam jött létre, mely Ciszlajtániában német, a Lajtán túl pedig magyar túlsúlyt eredményezett. Lényeges tulajdonsága volt, hogy megreformálni nem lehetett, csak lerombolni. Azelőtt azonban, hogy az első világháború kataklizmájában összeomlott volna, a fellendülés és prosperitás ötven évét hozta a magyarok számára, melynek ára a nem magyar népek elnyomása volt.

Az első csehszlovák állam dicső korszakáról eléggé hasonló megállapításokat tehetünk. Demokrácia volt a csehek számára, a szlovákoknak azonban már valamivel kevesebb jutott, a „kisebbségekről”, köztük a szlovákiai magyarokról nem is beszélve. Masaryk szerette volna valahogyan rendezni a kapcsolatokat Magyarországgal, még területi engedmények árán is, csakhogy a dominóeffektus fenyegetett, mások is nyomatékosan szót kértek volna. A háború előtti Csehszlovák Köztársaság is valójában egy nagyon nehezen megreformálható, többnemzetiségű államalakulat volt, „csehszlovák” (értsd cseh) dominanciával. Hitler hatalomra kerülése után a változás már lehetetlen volt. A magyar vezetés fel kívánta használni Hitlert, és védőszárnyai alatt rövid fellendülést ért el, amely totális katasztrófával végződött.

A cseh politikusok szinte ezzel egyidőben kezdtek egyezkedni Sztálinnal a változások érdekében. Végül a csehek és magyarok a közös szovjet lággerben találkoztak.

TRIANON

A versailles-i Trianon palotában írták alá Magyarországgal 1920. június 4-én a békeszerződést. Az ezeréves birodalom szétesése elkerülhetetlen volt, a nem magyar nemzetek emancipációját lehetetlen volt megállítani. Ezzel együtt persze több mint hárommillió magyar is nemzetállama határain túlra került. Jelentékeny részük a határmenti összefüggő sávban élt. Nemzetiségi szempontból teljes mértékben igazságos határ kialakítása, tekintettel az etnikumok keveredésére, nem volt lehetséges. Igazságosabb határ meghúzása azonban igen. A győztes hatalmak a népek önrendelkezésének elvét hangoztatták, de a stratégiai és gazdasági szempontok győzedelmeskedtek. Az USA a tárgyalások záró szakaszában részt sem vett, és a békeszerződést sem írta alá.

A szomszédos országokban élő magyarok, melyek közül egymillióan kerültek a Csehszlovák Köztársaságba, kisebbségi státust, egyéni, nem pedig kollektív jogokat kaptak. Nem tekintették őket államalkotó tényezőkné, csak megtúrteknek. Egymillió ember került egy olyan államba, mellyel semmiféle közösséget nem érzett, ahol nem akart élni, és amely nem volt képes számára semmi ésszerű lehetőséget felkínálni. Mindez persze nem igazolja a magyar politikusok szövetkezését Hitlerrel, de érthetővé teszi, hogy 1938-ban a dél- és délkelet szlovákiai magyarok miért üdvözölték anyaországához csatlósukat. A vesztes háború után meg is kapták a magukét, a Beneš-dekrétumok megfosztották őket az összes tulajdonuktól és a polgári szabadságjogoktól. Kitelepítésüket a nyugati szövetségesek azonban megakadályozták. Helyette egyrészt az úgynevezett lakosságcserére került sor, melynek során minden egyes, az önkéntes „hazatérés” mellett döntő, magyarországi szlovákért cserébe erőszakkal kitelepítettek egy magyart. Ez megközelítőleg 90 ezer embert érintett. Másrészt a cseh országrészekbe deportálták őket, kényszermunkára. Az ide került 45 ezer ember fele néhány év után visszatérhetett, a többieknek viszont nem volt hová. Végül meg kell említeni az úgynevezett reszlovakizálást, az erőszakos asszimilációt is. A cseh politikát legalábbis közös felelősség terheli ezen visszataszító intézkedésekért, melyet a föderáció felosztásakor örömmel engedünk át a szlovákoknak.

NACIONALIZMUS

A nacionalizmus fogalma afféle mumussá vált. A nacionalizmus valami olyasmi, ami Hitlerrel végződik. A nacionalizmust azonban a múltban egészen másként értelmezték. Masaryk, a mérsékelt nacionalista szerint a nemzet olyan emberek közössége, akik eltökélték, hogy közösen visznek véghez valamit. Aszerint kell ezt az erőfeszítésüket megítélni, hogy mit akarnak tenni, és hogy ennek során mely (általános) elvek vezérlik őket.

Emellett Közép- és Délkelet-Európában a nemzet olyan szerepet töltött be, amit máshol az állam. Az itteni kisnemzeteknek, önhibájukon kívül, gyakran meg sem adatott az államiság. A nemzet tehát olyan intézmény, melynek szerepe az, hogy megvédje és kiterjessze azok szabadságát, akiket egyesít. A nemzet olyan intézmény, amelyet nem lehet betiltani vagy felosztatni. Emiatt voltak képesek a magyarok – és a lengyelek is – afféle „nacionalistaként” jobban dacolni az orosz elnyomással, mint a csehek a maguk misztifikált és eltorzult nacionalizmusukkal, ami hol vele született demokratizmusban, hol csehszlovakizmusban, hol pedig az „emberarcú szocializmusban” testesült meg.

A MAI POLITIKAI SZÍNTÉR

A kádári „puha diktatúrából” nőtt ki. A rendszerváltáson három kör osztozott, a kádári Magyar Szocialista Munkáspárt reformszárnya, a csehszlovákiaiainál kevésbé üldözött, ugyanakkor erősebb és politikusabb ellenzék és a Kádár által többé-kevésbé

megtűrt „nemzeti értelmiségiek”. Magyarországon jóval élesebben vált szét a hatalom „nemzeti” és „nyugati” irányultságú ellenzéke, mint nálunk. Kádár pártja a Magyar Szocialista Párttá (MSZP) alakult át. Az ellenzéki csoportból jött létre a Szabad Demokraták Szövetsége (SZDSZ). A nemzeti csoport az első szabad választásokon győztes Magyar Demokrata Fórumot (MDF) alakította meg. A Fial Demokraták Szövetsége (FIDESZ) a kádárizmus utolsó hónapjaiban, a felsőoktatási hallgatók független szervezeteként született meg, majd az SZDSZ-el közösen a nemzeti-konzervatív MDF liberális ellenzékét alkotta, végül pedig sikeresen alakult át nemzeti konzervatív párttá. A kommunista Magyarországon nem léteztek potemkin-féle szatellit állpártok és a kommunizmust megelőző korszak hagyományos pártjainak megújítása sem igazán sikerült, a szociáldemokraták egyáltalán nem érvényesültek, helyüket az MSZP foglalta el. Az 1945–48 közötti legerősebb magyar pártot, a Független Kisgazdapártot, újjáalapítását követően, populista vezére, Torgyán József a megsemmisülésbe vezette. A kereszténydemokraták is eltűntek végül a parlamenti színtérről. Csurka István író szélsőjobboldali Magyar Igazság és Élet Pártja (MIÉP), melynek elnevezése a Horthy rendszer egyik csoportosulására utal, csupán egy ciklusig maradt bent a parlamentben. Magyarországon jelenleg hárompártrendszer van, azonban az SZDSZ-nek mindeddig nem sikerül a mérleg nyelvének szerepét betölteni, a szocialistákra van utalva. A kormánypártok és a FIDESZ között ugyan hatalmas a feszültség, érdekes viszont, hogy minden olyan ügyben, ahol a nemzet érdekéről van szó, sikerült megállapodniuk, így együtt szavaztak Magyarország belépéséről az EU-ba és az európai alkotmány mellett is. A „nemzeti érdek” kérdése nem a társadalom szétszakadását, inkább egyesítését szolgálja. Nem tagadhatom, hogy ez a politikai kultúra magasabb fokának megnyilvánulása. ❖

(Mészáros Andor fordítása)